

КОНЦЕПТ ПАМ'ЯТІ У ЩОДЕННОМУ ЖЕЗЛІ Є. ПАШКОВСЬКОГО

ОКСАНА КОВАЦЬКА

Ягеллонський університет, Краків — Польща
guculija@o2.pl

KONCEPT PAMIĘCI W POWIEŚCI
SZCZODENNYJ ŻEZL J. PASZKOWSKIEGO

OKSANA KOWACKA

Uniwersytet Jagielloński, Kraków — Polska

STRESZCZENIE. W artykule przeanalizowano powieść-esej *Szczodennyj żezl* J. Paszkowskiego z punktu widzenia pamięci kulturowej, nowych sposobów przedstawienia indywidualnego i zbiorowego doświadczenia, akcentowania poczynobylskich i postkolonialnych sensów. Przedstawiono tematy generacyjnej, kulturowej pamięci i tożsamości, traumatycznej historii, represyjnych wspomnień (cielesnych i psychicznych), przemilczanego i nieopisanego doświadczenia pokoleniowego. Przeanalizowano związki przyczynowo-skutkowe pomiędzy najważniejszymi czasowymi płaszczyznami tekstu: przed- i po- czarnobylskim czasem i jego symbolicznym wcieleniem — Hołodomorem i Czarnobyłem.

CONCEPT OF MEMORY
IN *SHCHODENNYJ ZHEZL* BY E. PASHKOVSKI

OKSANA KOWACKA

Jagiellonian University, Cracow — Poland

ABSTRACT. The article deals with the description of *Shchodennyj zhezl* by Yevhen Pashkovsky through the concept of a cultural memory, the new ways of representing an individual and collective experience, the emphasis on a post-colonial significance. The themes of a generation cultural memory and identity, a traumatic history, a physical and psychological repression of memories, that passed over in silence and undescribed the experience of generations have been emphasized. The cause and effect of the relationships between the pre- and post-chornobyl time and its symbolic embodiment of the Holodomor and Chornobyl have been analyzed.

Про роман-есе Євгена Пашковського *Щоденний жезл* написано чимало, розгляду окремих аспектів його творчості присвячено дисертації, монографії, зокрема й таких учених, як Т. Гундорова, Н. Зборовська, О. Вертипорох, Н. Тендітна, які відповідно до духу часу досліджували самотність прози цього письменника. Завдяки їхній праці з'явилося чимало цікавих окреслень таланту Є. Пашковського: письмо — парадоксальне сучасне авторефлексивне, що поєднує традиціоналізм і постмодернізм (О. Вертипорох), маскулінно заряджене (Н. Зборовська), невматичне постмодерністське (Л. Гавласа), вибуховий чорнобильський стиль (Т. Гундорова).

У цій статті йтиметься про рецепцію “роману-архіву”, “роману-бібліотеки” в ракурсі концепції культурної пам'яті, нових способів репрезентації індивідуального і колективного досвіду, розстановки смислових, знакових постколоніальних акцентів. Саме тема пам'яті і тісно пов'язані з нею травматична історія,

репресивні спогади, тілесні і психічні, замовчані й неописані, спомини-рани кількох поколінь визначальні в непростому для прочитання тексті Є. Пашковського. Так само важливо встановити зв'язок між магістральними часовими площинами в тексті Є. Пашковського: до- і післячорнобильським часом та його символічним утіленням — Голодомором і Чорнобилем.

Отже, у цій статті розглянемо концепт 'пам'ять', що виражається в *Щоденному жезлі* Є. Пашковського, його форми і трансформації, засоби репрезентації минулого, і, що важливо, простежимо, як спогади впливають на формування ідентичності наратора і чи сприяють перетворенню колоніального об'єкта на постколоніальний суб'єкт, чи визволяють із зачарованого кола безчасся.

Для топографування карти пам'яті в тексті Є. Пашковського насамперед розглянемо те, як автор маркує сучасність і себе в ній, якою постає його автобіографічна репрезентація (індивідуальна, письменницька, поколіннева) і як цей час змальовується з перспективи сьогодення.

Точкою відліку у фіксуванні нової почорнобильської історії (*Чорнобильського літочислення*) стає вибух у Чорнобилі: *26 квітня стане другою датою, що так змінила історію*¹. Понадтридцятилітній прозаїк-наратор, свідок і архіватор своєї доби окреслює її як безчасся (чорнобильське, заразливе, люте і зневірливе), час (мінливий, непевний, нелінійний у тлумаченні, ущільнений — *слово записується за півліта, доба налічує по 365 годин*², злочинний, бо *покинутий без відповідей*³, час *загибелі совденії, бездомів'я і злиденства*; століття *розщеплення атома, безнадійно хворе; епоха мерців, десятиліття чорнобильської апатії, вигубу та знесилля*⁴; *абсурдна доба, що добігає скону*; часосвіт (*безпам'ятний, безтривожний, безмірний, ніякий, нічий, розщеплений*⁵). Одним з письменницьких надзавдань і викликів протагоніст вважає освоєння категорії часу, його опис, омовлення. Як слушно зауважила О. Вертипорох, „... каталогізація фактів, нагромодження деталей виявляє пристрасне бажання володіти не лише часом, а й панувати над його несвідомим (індивідуальним і колективним)”⁶. У авторській нуклеарній свідомості культурна пам'ять індивіда та спільноти пов'язана з боротьбою із часом — “ворогом, бугаїщем”. Разом з тим, освоєння хроносу, романний “літопис” — це й історія блудного сина (“гнаного, як вовк”), утягування в процес міфотворення, автотематизування (опис творення роману-есе) безробітного прозаїка. Тут час для вигнання актуалізується в образі “батька”.

Логіка часової нелінійності *Щоденного жезла* уможливорює повернення автора в минуле, наповнене переживанням його діда і батька через утрачений час — період советизації, колективізації, а також рефлексіями на українську історію ХХ ст., дитячими спогадами, що дають змогу сховатися від “постмодерно-профанного” (Т. Гундорова⁷) сьогодення. Тому крізь нуклеарну оптику і Голодомор, і Чорнобиль як символи минулої і нещодавньої трагічної, травматичної історії подаються як *одна об'ємність часу*⁸.

¹ Є. Пашковський, *Щоденний жезл*, Київ 1999, с. 71.

² Там само, с. 23.

³ Там само, с. 27.

⁴ Там само, с. 64.

⁵ Там само, с. 303.

⁶ О. Вертипорох, *Авторerefлексивний текст Євгена Пашковського як явище українського постмодернізму*, Автореф. дис. канд. філол. наук, Київ 2007, с. 17.

⁷ Т. Гундорова, *Чорнобильський апокаліпсис Є. Пашковського*, [в:] Її ж, *Чорнобильська бібліотека: Український літературний постмодернізм*, Київ 2013, с. 240.

⁸ Є. Пашковський, *Зазнач. джерело*, с. 380.

“Вісімдесятник” Є. Пашковський, представник покоління перехідної епохи, „яке головну свою мету вбачає в переорієнтації суспільства, в запереченні спрофанованої історією системи цінностей”⁹, закономірно прагне до символічного повернення в нещодавнє минуле, аби усвідомити й висвітлити раніше проігноровані або непомічені його аспекти, “переписати” минуле, спричинитися до його нового постколоніального “відкриття”. Часова ретроспекція допомагає письменнику по-новому осягнути суть “депресивного століття”, драму советського минулого, зацентувати індивідуальний, родовий досвід. У нуклеарному літописі Є. Пашковського репресивна пам'ять поколінь означається як травма, рана часу, тіла, виливається в “малі оповіді” про минуле родини (від прадіда до правнука), щоденне життя (мисливство, рибальство, творчість), виживання в зоні (боротьба з радіацією і викликаними нею хворобами — фізичними і духовними). Останні у формі етичного суб'єктивного переживання свідка опонують всім “великим історіям”: офіційній радянській (імперській, тоталітарній) історії, також західним ідеалам (глобалізму, прогресові, гуманізму, емансипації). Неописаний досвід терплячих, *недоплакана в межах мови трагедія*¹⁰ вимагає від письменника посвячення: *недомовлене, історії далеких і ближніх, всепам'ятних тобі, тутешніх людей: вони ждали від тебе відповіді, виходу, порятунку*¹¹.

Наратив виживання в зоні репрезентує чорнобильську катастрофу в різних змістових та значеннєвих контекстах. Травматична подія зображена автором насамперед як частина політичної історії — “Третя світова війна”, велика катастрофа ХХ ст. (“радіоактивна зима, спланований експеримент, сотні вибухів, світ чоловіків”). Вона змальована як міфічна подія — “апокаліпсис” (із залученням біблійних образів й архетипів: “стрімкий і палючий стовп, вогонь; комуністичне прокляття”). Зрештою, Чорнобиль згадується як “травматичний досвід” (частина біографії наратора, його оточення, сучасних українців).

Чорнобильський синдром, спровокований шоком від пережитого й неописаного, викликає в героя *Щоденного жезла* багатомірні травматичні спогади. Напр., візуалізацію дитинства — “мертвотний сивий гриб над рівниною і по-статі в зелених протигазах” з радянських оборонних плакатів, мутагенні “восьминогі телята і чотирирогі корови” з почорнобильських хронік. Або ж слухові асоціації — “вихор ударної хвилі” чи “німа заколислива нуклеарна тиша”. Дотикове враження — “суцільна рана тіла пожежника-ліквідатора”. Нагадування, відчутне на смак, — “свинцеві буряки”. Іронічне висвітлення події — “орден туберкульозу першого ступеня за заслуги перед вітчизною і дірка в легенях”. Аби передати розпорошене атомом нещодавнє минуле, змонтувати його сенс, зрозуміти наслідок травми сьогодення, письменник вдається до болісної ретроспекції подій “із середини вибуху”.

Опис чорнобильського досвіду провокує тимчасову дезорієнтацію в часі та зависання нарації. Оскільки “травма потребує слів, але унеможлиблює нарацію” (А. Ассман¹²). Герой Є. Пашковського спорадично констатує, що *розгубив відмінності між вигаданим і своїм, проминулим і майбутнім*¹³; через ущільне-

⁹ Я. Поліщук, *Із дискурсів і дискусій*, Київ 2008, с. 169.

¹⁰ Є. Пашковський, *Знач. джерело*, с. 40.

¹¹ Там само, с. 354.

¹² А. Ассман, *Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті*, Київ 2012, с. 275, 280.

¹³ Є. Пашковський, *Знач. джерело*, с. 15.

ність часу збивається з розповіді¹⁴; слово безсиліло й пасувало перед безмірною мукою, безмірним приниженням мільйонних тіл, загрязнених часом¹⁵.

Окрім, найчастіше вживаного в нуклеарному дискурсі метафоричного окреслення Чорнобиля як війни (Т. Гундорова¹⁶), наступна часто експлуатована метафора — хвороба, з усіма наслідками руйнівної дії радіації (вимірювана фізично й психологічно, нерідко в площині духовній, етичній). Саме цей топос наскрізь пронизує текст Є. Пашковського: поняття афекту, травми, символу психологічно стабілізують авторські спогади, перешкоджають забуттю. Посилаючись на А. Ассман, зауважимо, що “саме тіло” (з відбитками спогадів) “стає пам’яттю”¹⁷. Так, наратор неодноразово наголошує, що він “пам’ятливий”, має здатність “глибоко запливати у спогади”. Він з покоління, що вижило під *страхом холодної нуклеарної війни і віднайшло голос: почуло волення німого стронцію у кістках тіток і бабів, що доживають у приреакторній зоні, [...] горе матерів, присилуваних до абортів, і плач ненароджених*¹⁸.

Найчастіше чорнобильський синдром у тексті Є. Пашковського виявляється у відчутті постійного страху і “всепам’ятної” (родової) тривоги. До ознак „комплексу жертви” в контексті ядерного дискурсу Т. Гундорова зарахувала такі симптоми, як неможливість забути аварію, відчуття всіх її наслідків, підвищена тривога з приводу повторення катастрофи, розчарування в людях, пасивність і хронічність хвороби¹⁹. Майже всі названі ознаки притаманні літописцю й архівісту Є. Пашковського, закарбовані в його родовій пам’яті. Так, початки чорнобиліани сягають дитинства протагоніста роману. Йому відомий страх за рідних, близьких, за домашню худобу, житло, світ, що під загрозою вітру “ударної хвилі” (тиражована картинка з радянських екранів), помножений на всепам’ятну тривогу діда періоду розкуркулення (утрати землі, майна, авторитету господаря і власника). Пам’ять про непевність, крихкість, знищеність матеріального світу, ідивідуального мікрокосмосу, граничну незахищеність людського існування, що живе майже в кожній українській сім’ї, пробивається з усіх авторських спогадів і моделює свою шкалу цінностей, головна з яких — безпека. Аналізуючи українські ціннісні орієнтації, Я. Грицак зауважує: „Виняткова незахищеність життя, від Хмельниччини й аж до розпаду Радянського Союзу — це те, що найбільше турбувало українців. Ще до 50-их років ми мали покоління, яке знало, що таке голод не з книжок. А також, що таке тюрми, заслання, висилка, чистки, розстріли... Звідси українські конформізм, лояльність [...] і бажання вгризтися зубами в землю, щоб вижити”²⁰. Не дивно, що з-поміж інших завдань герой роману, як і його дід, батько, співвітчизники, ставить перед собою завдання вижити.

Наступний небезпечний синдром чорнобиліани Є. Пашковського — страх втрати мови, “травматичне” мовчання Іншого, “притишеність” як ознака тривалого колоніального існування — усе це прирівнюється до амнезії, згубного для індивідуальної та збірної свідомості забуття. Автор “радіоактивного літопису” попри психологічний тиск нелегкої для опису історії, заблокованої “ка-

¹⁴ Там само, с. 23.

¹⁵ Там само, с. 253.

¹⁶ Т. Гундорова, *Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї*, Київ 2013, с. 393–394.

¹⁷ А. Ассман, *Зазнач. джерело*, с. 262.

¹⁸ Є. Пашковський, *Зазнач. джерело*, с. 33.

¹⁹ Т. Гундорова, *Транзитна культура...*, с. 396.

²⁰ Я. Грицак, *Життя, смерть та інші неприємності: статті та есеї*, Київ 2011, с. 174.

тастрофічним мисленням”, репрезентує позитивне смислотворення (згадаймо тезу Т. Гундорової про “анархічний, заряджений вибуховою негативною силою чорнобильський текст” Є. Пашковського²¹), прикриваючись т. зв. поняттями-ширмами (термін А. Ассман, ужитий на позначення “невимовності” травматичних місць, подій²²), як-от: “гемофілія долі, письменники-співв’язні, співхворі, співвітчизники — співкамерники по комунізму” (тут увиразнюється метафора комуністичного суспільства як концентраційного табору), *слутування терплячості із всетерпінням*²³, “аритмія часу, моровиця гомосовєтїкізму, чума, тїнь саркофага, немилосердна історія”. Письменник намагається передати невимовне, стабілізувати спогади через слово, зробити доступним замовчаний досвід (*найцирїшим, усним, мїфотворчим, роздрукованим словом синтезувати свідомий і підсвідомий досвід*²⁴), переказати Іншу пам’ять й Іншу історію. Тому чорнобильський архів письменника сприймається як рятунок від тоталітарної політики масового історичного безпам’ятства, заперечення замовчування злочинів радянського минулого, визволення від чужої, нав’язаної формули пам’яті і, що важливо, засвідчує “неможливість утрати досвіду”. *Адже всевидюща Воля дає імена — все мусить мати назву; Бог все розрізняє і поокремїшньо любить кожне дерево і всякий подих; так само і з досвідом, ніщо не втрачає імені; кожнісїньке почуття, випадок...*²⁵.

Звісно, у нелїнійному часі *Щоденного жезла* чорнобильська травма — це лише вершина айсберга, яким є масштабний постколонїальний синдром. *Всяке нове потрясїння закреслює дотеперїшній досвід*²⁶, — справедливо занотовує літописець Є. Пашковського. Але, разом з тим, вибухова сила Чорнобиля (зображена як “прорив гною” на тілі України, “розклад цїннот і суспїльних інститутів”) сягає минулого і “текст кїнця” стає *текстом початку, пропаленим художнім простором для нового*²⁷. Власне в площині дочорнобильського тексту відбувається постколонїальне переакцентування кодів культурної пам’яті індивіда і спїльноти. Через ключові мїфологеми “знічийненої” землі й “терплячих дикунів” увиразнюється й прописується імперський дискурс роману-есе, оголюється трагічна історія України, здійснюється критика ідеалів Західного свїту, або ж, на думку Є. Пашковського, “проступає гола правда”. Жорстока політика колонїзації “з добїрним і вишуканим геноцидом”²⁸, опустїнням села (метафора “покинутих райських садів”), “розкуркульним” часом, з тиражуванням метафор “малїзни і втеч, із живучим і експансивним спотвореним православ’ям” східного сусїда, зі спрїмїтивненням, провінціалїзацією культури Іншого, насаджуваним “рускоязичїєм”, відповідною русифїкацією мїст, невизнанням і замовчуванням злочинів Голодомору і Чорнобилю як на Заходї, так і в совку — та правда (*непрочитана, незрозумїла, у кращому випадку, знехтувана мовчки*²⁹), що перетворила “народ на силос”, а тих, хто її збагнув, репресувала (*в тих, що смїли вірити і довірились першими бїді, давно одїпрїли нїгті в домовинах*³⁰). Власне топос поразки, зауважений попередниками, у прозі Є. Пашковського варто

²¹ Т. Гундорова, *Чорнобильський апокаліпсис Є. Пашковського...*, с. 240.

²² А. Ассман, *Знач. джерело*, с. 347.

²³ Є. Пашковський, *Знач. джерело*, с. 166.

²⁴ Там само, с. 51.

²⁵ Є. Пашковський, *Знач. джерело*, с. 410.

²⁶ Там само, с. 64.

²⁷ Там само, с. 61.

²⁸ Там само, с. 57.

²⁹ Там само, с. 201.

³⁰ Там само, с. 274.

злокалізувати в колоніальній площині авторського тексту як тінь зневаженого й приниженого минулого над теперішнім і майбутнім з усіма відповідними катуваннями колонізованого об'єкта, кумульованим у часі почуттям ресентименту. Адже уважний перегляд радіоактивного архіву сигналізує (кричить) не тільки про індивідуальний бунт, але й про стратегію постколоніального визволення. Згадаймо висновок О. Вертипорох щодо енергетики письма Є. Пашковського: „...звільнення спонтанних енергетичних потоків, перевантажених незавершеним теперішнім, з його минулими фобіями, незреалізованими бажаннями творчої самореалізації, зорієнтоване не на кінцеву мету поневолення, а на динамічний процес формування сучасної творчої суб'єктивності”³¹.

Підкореним, “попередньо здикуненим”, незалежно від мов, літератур, рас, минулих культурницьких перемог³² за колоніальною логікою відмовляють у власній історії. Так, чорнобильський літописець із уїдливою іронією застерігає сучасників: на “знічийненій” землі “про Вас забудуть, задурняють, зроблять винними, ви будете вибачатись перед росіянами за спожите паливо, перед німцями за брак культури, перед євреями за поліцаїв, перед американцями за відсутність расизму, перед японцями за курильські острови, перед розвинутими за своє каліцтво і дякувати [...], що вас вислухали, звернули на вас увагу, відібрали атомну зброю, залишили променисті обставини”³³.

У процесі пригадування та укладання чорнобильського архіву виринають численні метафори пам'яті. Чи не найоб'ємнішою з них є сам архів, що передбачає не лише накопичення знань, досвіду, їхню консервацію, але й обов'язкову селекцію, відбір матеріалу³⁴. Відомо, що в „тоталітарних державах архівні фонди становлять таємницю”³⁵, не належать громадськості і не можуть бути використані для тлумачення індивідом, як і архіви служб, зображені в романі: у них неможливо добути інформацію про загибель діда, знайти місце розстрілу і поховання. У *Щоденному жезлі* бачимо прагнення автора розсекретити й оприлюднити тоталітарний архів.

З-поміж інших метафор пам'яті виокремимо й бібліотеку — “святиню дитинства”, вмістилище культурного досвіду, яку комуністи “пустили на дрова” (цю метафору в інтерпретації роману Є. Пашковського обирає Т. Гундорова як ключову); “забуті бібліотечні сховища; захоплюючі затоплені корабельні книги”. Сама ж книга, рукопис — це “дім пам'яті”, наповнений голосами предків (родини), побратимів по перу (Т. Шевченка, В. Стефаніка, Д. Джойса, Д. Фаулза, Г. Броха, М. Кундери, А. Камю), опонентів дискусії (І. Тургенєва, Ф. Достоєвського). Відкладання рукопису в шухляду, небажання його друкувати, доносити до читача прирівнюється до забуття, коли “дім пам'яті стає безпам'ятним”. А недописаний роман, винесений автором на горище — образ латентної пам'яті³⁶ — занурює в країну недорік, недожливих, недомертвих³⁷.

Яскравою метафорою пам'яті в *Щоденному жезлі* стає біблійний образ Носового ковчега. Як і архів, книга-ковчег покликана зберегти і передати матеріал прийдешнім поколінням, попередньо відібравши його, здійснивши фільтрацію образів культурної пам'яті³⁸. Ковчег моделює світ у мініатюрі, стає “рятів-

³¹ О. Вертипорох, *Зазнач. джерело*, с. 17.

³² Є. Пашковський, *Зазнач. джерело*, с. 40.

³³ Там само, с. 166.

³⁴ Див.: А. Ассман, *Зазнач. джерело*, с. 361.

³⁵ Там само, с. 361.

³⁶ Там само, с. 171.

³⁷ Є. Пашковський, *Зазнач. джерело*, с. 255.

³⁸ А. Ассман, *Зазнач. джерело*, с. 124.

ним внутрішнім місцем для вигнанця зі світу, де він зустрічається з Богом”³⁹. Саме тому роман Є. Пашковського закінчується очікуванням дива: *Ти йдеши по землі [...] і чекаєш, коли вечір з'яскравіє блискавками на косину через небо; явися, Господи*⁴⁰. До метафори ковчега звертався і В. Шкляр у романі *Ностальгія*. Чорнобильський синдром у його творі тільки наносився на карту пам'яті, був відчутним, але не чітко окресленим. Уражений, зражений і розчарований, Микола Погорілий рятував у метафоричному човні кохану, свій виплеканий уявою білий острів, дітей і *Кобзаря* Т. Шевченка. Натомість через десять років, коли трагедія Чорнобиля пропалилася раною на карті світу, літописець Є. Пашковського рятує в книзі-ковчезі вітчизну.

“Те, ким ми є, залежить від того, що ми пам'ятаємо про себе”⁴¹. Інакше кажучи, яку пам'ять репрезентує авторський міф Є. Пашковського, які цінності потрапляють до його “книги-ковчега” і як здійснюється перехід від колоніального до постколоніального дискурсу в його творі. По-перше, герой роману усвідомлює спадкоємність традицій предків, батька й діда, на ціннісній шкалі яких непроминальною вартістю є традиційне суспільство з „нічим не обмеженою вірою в Бога та абсолютними стандартами добра і зла, позитивною поставою до сім'ї”⁴². Постать батька для протагоніста *Щоденного жезла* втілює спокій, захист, а діда — надихає вірою: 68-річний дід запам'ятався внукові, усупереч багатьом приниженням, *вольовим, вневненим, розправленим в плечах, вірою сильним, гідним*⁴³. Як сина героя підтримує і живить у нуклеарному безчассі розуміння вічно повторюваної істини, засвоєної від пращурів: *неможливість витруїти богоподібне з людини” навіть надзусиллями “людоїдської влади*⁴⁴, “господаря не перетворити на розбійника”. Попри загальну похмуру тональність чорнобиліани Є. Пашковського, підтримувану риторикою мілітарного дискурсу (автор вважає, що його проза “протитанкова”, бо історія “танкоморда”), де кожне слово, мов “міна, уявний постріл в недосяжного хижака”, як “нагінка”, ніби “ніж” у руках хірурга, текст, не позбавлений позитивних цінностей, вольових імперативів, риторики спасіння, лишає місце для самоповаги індивіда й спільноти. Загалом цей текст комулює героїчну пам'ять (термін А. Ассман⁴⁵), гідну нащадків, бо щоденний жезл письменника-творця допомагає побороти страх холодної нуклеарної зими, повернення комунізму, правдивого слова, боязні народжувати, покликаний “маловірним розправити спину; вкласти мужність в серця; розтулити уста; вдихнути спокій першої перемоги”.

До авторського постколоніального пошуку рівноваги зараховуємо й “знайдення” затертої в безчассі (нерідній історії) категорії маскулінності української чоловічої силуетки. Так, від надміру трагічної історії моральні хребти чоловіків прогинаються (згадаймо тягар колективізації, розкуркулення, ліквідації наслідків Чорнобилю, вічного безгрошів'я в тексті), але не ламаються. І доказ тому авторська автентичність як щирість, правдивість, вірність собі, родовій спільноті, опір стану несвободи, бажання вирватися з історичної ізоляції, підтримати й передати “гліючий духовний досвід”.

³⁹ Там само, с. 128.

⁴⁰ Є. Пашковський, *Зазнач. джерело*, с. 471.

⁴¹ Я. Грицак, *Зазнач. джерело*, с. 64.

⁴² Там само, с. 27.

⁴³ Є. Пашковський, *Зазнач. джерело*, с. 439.

⁴⁴ Там само, с. 22.

⁴⁵ А. Ассман, *Зазнач. джерело*, с. 274.

Суто в постколоніальному ключі в тексті Є. Пашковського прочитується й деконструкція радянських міфів хлібного процвітання, шляхетної праці на „вічного злодія”, гуманної системи освіти (школа, як *гірничий корж на стину — ні дихнути, ні кавкнути*⁴⁶), офіційного чорнобильського дискурсу як героїчного подвигу. Іронічний лист автора до С. Рушді оголює суть “чуми гомосовєтїкізму”: утрату вартості людського існування, зневіру, загрозу традиції, усе-позначеність тимчасовістю, відчуття себе чужинцем на своїй землі, ігнорування державою воїнів, політику тотального безпам’ятства, жахливий побут, загальний садизм щодо культури.

Так само до постколоніального розблокування притлумленого й замовчуваного голосу Іншого, автор удається у розхитуванні ”візерунку” категорії європейськості, цивілізації, Західного світу, з історичного і культурного наративу якого Україна була виключена. Зіштовхуючи опозиції ситої Європи і окраденої України, там і тут, цивілізаторів і дикунів, письменник акцентує увагу на “різнозначності досвідів”, ситуацію нерозуміння “утраченими європейськими братами” своїх зубожілих Інших. Невипадково в такому контексті нанизуються стереотипи українця-батрака, прохача, чорнороба, садистичного працеголіка (згадаймо містифіковану автором характеристику українців від імені Е. Паунда), науковця із заповітною мрією витирати пиво і кетчуп у західних барах, породистих дешевих тутешніх фемін, Чорнобиля — екзотичної туристичної розваги, музею.

Отже, концепт пам’яті в *Щоденному жезлі* Є. Пашковського постає як карта часових травматичних спогадів, відбитків, накладених дочорнобильською й постчорнобильською добою. Процес пригадування в нуклеарному дискурсі стає “містком” між колоніальною дійсністю і культурною ідентифікацією, означає перехід до постколоніального письма, утверджує позитивні цінності, “працює” на пошук пам’яті — розсіяної, утраченої, виключеної з великих історико-культурних наративів, але гідної.

⁴⁶ Є. Пашковський, *Зазнач. джерело*, с. 208.